

Over zoiets moogt gij niet blijven tobben. Dan luidt uw zieleleven er onder. Dan krijgt ge een lustige kwaal. Met kostelijken humor doktert Ds Laman in het Gereformeerd Kerckblad voor Drenthe en Overijssel" er over.

Boven zijn artikel plaatste hij het opschrift: "Humeuritis".

Tingeling! „Domme thuis!" Deur van de kamer zing open; binnengelaten werd juffrouw Philopappus. Groeten werden gewisseld. Juffrouw Philopappus ging zitten.

Bij zichzelf dacht ik: Ze heeft zeker wel weer wat op haar hart, dat er af moet. Want dat wisten we al, wanneer juffrouw Philopappus een bezoek kwam brengen, dan was er weer wat, waarvan ze zich geërgerd had. Want hare ergernissen waren vele. Eerst volgde een praatje in het algemeen over dit en dat, en dan tenslotte kwam het los. Men kon er vast op rekenen, dat het zoo kwam, wanneer ze een bezoek bracht, dan had ze wat, dat haar dwars zat.

Een naar en vervelend mensch, denkt misschien al gauw deze of gene lezer, en hier en daar is stellig al de een of andere goedhartige lezeres, die medelijden heeft met den armen domme, wiens deur toch altijd maar voor alle soorten van menschen moet openstaan en die ze dan nog met een vriendelijk gezicht moet ontvangen. Moet ge toch vooral niet zeggen, lieve lezers; wij vinden dat volstrekt geen nare menschen. Waarom zouden wij dat ook? Het zijn immers patienten, lastige patienten soms, het is waar, maar tusschen een lastigen patient en een naar mensch is verschil.

Ge hebt wel gehoord van personen, die last hebben van bronchitis, nietwaar? Er zijn er wel, die er chronisch aan lijden. Bij het minste koutje, dat ze vallen, moeten ze kuchen en hoesten. Bronchitis is een ontsteking van de bronchien, de luchtpijpvertakkingen. Zulke itis-lidjers zijn er vele en velerlei. Bij pleuritis hebben ze een ontsteking van het borstvlies; bij meningitis hersenontsteking, bij peritonitis buikvliesontsteking, bij enteritis ontsteking van de darmen, en zoo al meer.

Zoudt ge nu van al deze itis-lidjers willen zeggen, dat het nare, vervelende menschen zijn? Immers neen! Ge zegt: het zijn patienten; ze moet er medelijden mee hebben en geduld, en ze vooral niet bejegenen met een zuur gezicht en met een onverdraagzaam gemoed.

Zoo beschouwen wij nu juffrouw Philopappus ook als een patient. Ze heeft insgelijks last van een ontsteking. Haar ziekte kunnen we noemen humeuritis, d.w.z. ontsteking van het humeur. Ook een ziekte, een kwaal, soms chronisch. Misschien komt de naam in uw homeopathisch handboekje niet voor, maar de ziekte bestaat terdege. Ge moet het maar goed onthouden: Humeuritis, ontsteking van het humeur.

Niet als met bronchitis op lichamelijk gebied gaat het ook met deze aandoening van het humeur; een kleine gevatte koude, een klein tochtje, — en het is maar weer hoesten en slijmreutelen en zagen en piepen en steken in de keel; heel het lieve levontje is dan weer gaande.

Precies zoo is het met humeuritis op zielkundig gebied. Een klein ergernisje, een klein hindernisje... en het is weer mis met het humeur; het prikkelt weer, het kittelt weer, het rentelt, zaagt en plopt weer, net zoolang tot het losgehoest is. Zoo ging teeminste het met juffrouw Philopappus. Als ze kwam, dan wisten we het al, dat ze weer last had van die prikkelende humeurhoest.

Iemand, die gezond van humeur is, weet daar niet van. Hij ziet nu ja ook wel eens dingen, die hem niet precies naar den zin zijn, maar hij bewaart zijn goed humeur er bij, en zegt met Salomo: wie zal al het kromme recht maken! Het zij hem niet te prikkelen en te kittelen, hij moet er niet van schrapen en kuchen, en reutelen en hoesten; maar hij eet met lust zijn boterhammen, zingt een psalm of een lied en haalt eens heel diep adem; een best middel tegen humeur-prikkelingen.

Juffrouw Philopappus kan dat evenwel niet. De slijmvieren van haar humeur zijn bij het kleinste, zelfs bij het malste ergernisje dadelijk meer of min ontstoken. Maar daarom behoeft ge haar nog niet een naar en vervelend mensch te vinden. Evenale bronchitis is ook de humeuritis een lastig iets; ze maakt op den duur zenuwachtig, zoolang dat is met alle kwalen, waar een mensch te veel zijn aandacht aan wijdt. En als ge niet oppast, kunnen ze, wanneer ge veel met zulke menschen moet omgaan, u ook wel een beetje zenuwachtig en prikkelbaar maken. En dan krijgt ge ongenoege. Indien ge niet oppast! zeg ik. Want ge kunt er best tegen oppassen, door u van al die zeurderij-tjes van juffrouw Philopappus niets aan te trekken en er geen aandacht aan te schenken. Precies als met het tikken van een klok; als ge er op gaat letten, wordt iedere tik een hamerslag. Precies als met het kranen van een haan; als ge er op let, kan het u dol maken. Maar als ge er geen aandacht aan schenkt, hoort ge niet eens, dat de klok tikt of de haan kraait.

Zoo was het ook met juffrouw Philopappus. Ik gaf haar de gelegenheid haar ontstoken humeur goed uit te hoesten, en als ze goed en wel weer buiten de deur was, was ik al haar vergeten, dat ze er geweest was. Laat ik u daar eens raad in mogen geven. Ge moet zulke humeuritis-lidjers vriendelijk behandelen, lankmoedig laten uithoesten, er niet tegen ingaan, want dan wordt het er veel erger mee, en als ze zich omgekeerd hebben, moet ge niet doen of ze er niet geweest zijn. Dat is tevens het beste middel op den duur om deze patienten zelf ook van hun kwaal een beetje af te helpen; indien ze maar bemerken, dat ze met al hun geprettel niets uitwerken, dan knappen ze er zelf van op. Want als ze bemerken, dat er met hun

prutelingen rekening wordt gehouden, heen maar dan is het mis; dan gaan ze over u heerschen erger dan de Filistijnen over Simson. En verder moet ge de chronische humeuritis-lidjers lankmoedig verdragen evenals zoolve chronisch-zieken, voor wie geen kruiden gewassen zijn en met wie men vergeefs de heele apotheek kan doorgaan. Ze kunnen soms lang leven. Het is al jaren geleden, wat ik u van juffrouw Philopappus vertelde, maar ze leeft nog. Ze moet wel over de tachtig zijn. Lezen doet ze niet meer, dus ik kan het gerust in ons Drentsch en Overijsselsch Kerckblad vertellen; dat komt bovendien heelmaal niet, waar mijn goede juffrouw woont, en in onze beide provincies heeft ze, voor zoover ik weet, geen familie. En al kwam ze het ook te hooren... nog niet erg... een mensch is nooit te oud om te leeren, en kwand heb ik niet van haar gesproken. Ik wilde alleen maar eens raad geven, hoe men het best kan doen met menschen, die bij iedere werkelijk of ingebeeld ergernisje uit hun humeur geraken. Vooral vriendelijk blijven, en er niet veel nobitie van nemen. Bewaar dit recept!"

Aan zeurderitis en drukdoeneritis lijden ook veel menschen.

Heeft Ds Laman daar ook geen receptje voor? Dan gelieve hij daarbij te denken, dat hij ook nog zoiets is als medewerker van ons blad.

Zulke recepten kunnen over heel het land dienstig zijn.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Het recht van staking.

IV.

In de vorige artikelen is gesproken over de actualiteit van deze kwestie in onze dagen, en een kort resume gegeven van hetgeen in het referaat Wiersinga op het eerste christelijk-social congres over dit onderwerp is verhandeld.

Het referaat van den heer Wiersinga eindigde o.a. met de volgende stellingen:

Het betrekkelijk recht van werkstaking kan geenszins worden ontkend.

Het is meestal niet raadzaam van dat recht gebruik te maken; in sommige gevallen evenwel kan het plichtmatig zijn.

Ook met het oog op werkstaking is er dringend behoefte aan het herstellen van 'organisch verband op het terrein van den arbeid.

Over deze stellingen is heel wat gesproken. Eerst in de vergadering van de desbetreffende commissie.

Daar is door den een de werkstaking in geen geval noodzakelijk of wenschelijk geacht; een ander heeft met den heer W. voor het recht van staking gepleit; weer anderen maanden tot groote voorzichtigheid aan, en wilden de staking alleen toelaten in het geval van uiterste noodzakelijkheid; zelfs werd de werkstaking een vijfvoudige zonde genoemd, en ten allen tijde ongeoorloofd, doch in tegenstelling daarmee werd door den heer Worms de werkstaking verdedigd met een beroep op het Woord Gods. „God Zell gebod aan 600.000 Israëlieten het werk te staken, door hen, onder geleide van Mozes, het land van Egypte te doen verlaten". Eveneens was Dr Schot van meening, dat de Heilige Schrift dit recht waarborgt, terwijl iemand als de heer Hovy bezwaren had tegen de stelling, waarin het soms-plichtmatige van de staking werd uitgesproken.

De laatste spreker was Dr Kuiper.

Hij merkte in verband met een beroep van den rapporteur op onzen opstand tegen Filips van Spanje het volgende op:

De opstand tegen Filips en een werkstaking mogen niet op één lijn gesteld worden. Nooit hebben onze vaders het standpunt ingenomen, van het recht van opstand wegens schending hunner rechten; daarvoor hebben zij veel verdragen en geloven, maar zij weigerden te doen wat in strijd was met 'Gode Woord en eer. De opstand tegen Filips wordt verklaard uit het constitutionele begrip dier dagen. De Staten van het land waren, als magistrantspersonen, met zeker soeverein gezag bekleed en daaraan ontleenden zij de bevoegdheid, om het volk te beschermen tegen den koning, die de rechten van het volk vertrapt, in plaats van ze te verdedigen. Dat begrip is vrij wat zuiverder dan het parlementarisme van heden. De verhouding van den patroon tot de werklidjen is echter geheel iets anders; de patroon is geen overheid en als zoodanig geen dienaresse des Heeren. De heilige en zuivere begrippen omtrent de overheid als ver-tegenwoordigster van het gezag, dat uit God is, mogen dus niet verward worden met de verhouding tusschen patroon en arbeider. De patroon is volkomen vrij arbeid te laten verrichten of te doen ophouden, maar eveneens is de werkmans vrij den arbeid aan te nemen of te weigeren; patroon en arbeider zijn beiden burgers van den staat. Dit heeft dus niets te maken met den eisch der consciëntie. De verhouding tusschen patroon en arbeider is van organischen aard en moet bij contract geregeld zijn; de duur van dat contract hangt af van den aard van het werk. Het werken per man en per uur is de kanker van den tegenwoordigen tijd; dit individualistisch streven, als uitvloeisel van de Franse Revolutie door het liberalisme over-

genomen, werkt demoraliseerend op alles. Maar voor het oogenblik heeft men dien toestand te aanvaarden, met volkomen vrijheid van arbeider en patroon. Voor hem, die aan den arbeid blijft, als anderen staken, ligt daarin geen plichtverzeking; een ieder blijve vrij. De tyrannie van den patroon kan echter zoodanig demoraliseerend karakter aannemen, dat het ten slotte noodig wordt den weg van werkstaking in te slaan. Doch ook bij den arbeider moet het maatschappelijke er uit; hij moet leeren, dat hij meer heeft aan God en Zijn vrees, dan aan wat knas op zijn loten!

Na deze discussie werden de stellingen aldus gewijzigd:

Het recht van werkstaking, mits nooit als politiek instrument of als moedwillige contractbreuk, kan geenszins worden ontkend.

Het is eisch der christelijke consciëntie van dit recht geen gebruik te maken, vóór dat de overtuiging verkregen is, dat alle andere middelen zijn uitgeput; in sommige gevallen evenwel kan werkstaking plichtmatig zijn.

De vijfde stelling werd onveranderd aanvaard. Over deze gewijzigde conclusie is nog debat gevoerd in de algemeene zitting van het congres. Een broeder, de heer Sizoo, wilde uit de eerstgenoemde stelling de woorden mits etc. tot contractbreuk wegnemen, omdat dit het stakingsrecht te veel beperkt. Daarmede verklaarde Ds Talma het eens te zijn, maar deze weglating werd o.a. door Ds Pierson en Ds Brummelkamp ernstig bestreden, en het congres ging met de laatste mede. De conclusie van het congres werd nu:

Het recht van werkstaking, mits in elk geval nooit als politiek instrument of als moedwillige contractbreuk, kan geenszins worden ontkend.

terwijl de andere conclusie onveranderd bleef gehandhaafd.

Wat blijkt ons hieruit?

Dit, dat het eerste christelijk-social congres er niet aan gedacht heeft om, zoolals in het voor enkele weken opgenomen schrijven werd gevraagd, op grond van de Schrift het stakingsrecht te veroordeelen. Wel heeft het tot voorzichtigheid aangemaand. Wel is het niet blind geweest voor de ontzettende gevolgen, die een staking met zich kan meeslepen, maar het heeft in Gods Woord geen enkele uitspraak gevonden, die de staking verbiedt. Noch uit wat de Schrift zegt over het gezag; noch uit wat zij leert over Zijn voorzienigheid; noch uit haar onderwijs over ons dagelijksch brood kan de conclusie getrokken, dat elk recht tot staking ontbreekt, maar wel vloeit uit alles, wat het Woord zegt over den „vrijen" mensch, voort, dat den „vrijen arbeider dit recht niet kan worden ontzegd. Ik hoop op dit punt later nog terug te komen, maar wijs er nu niet klem op, omdat tot deze conclusie mannen van naam hebben meegewerkt, die dit standpunt later nimmer ontrouw zijn geworden. Wel is in de lijn van de enkele opposanten ook door anderen in latere tijden de staking als een ongeoorloofde samen-spanning ten eenenmale veroordeeld, doch iemand als Dr Kuiper b.v. heeft er niet aan gedacht, die richting te steunen.

Voorts leeren de resoluties van het eerste christelijk congres ons nog dit.

Zij bakenen het recht tot werkstaking op deze wijze af, dat aan tweeërlei voorwaarden moet worden voldaan: 1o. de bepalingen van het contract moeten gehandhaafd en geëerbiedigd, en in de tweede plaats moet de staking wezen een uiterst middel, dat eerst mag worden toegepast, als alle andere middelen falen. Dit beginsel wordt ook gehuldigd door onze wet op het arbeidscontract.

K. D.

¹⁾ Handelingen, blz. 433 ev.

²⁾ Handelingen, blz. 165 ev.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De nieuwe wijsbegeerte en de nieuwe religie.

De lezer kan zelf de verdere toepassing maken op het voorafgaande, door ook den invloed na te gaan op de andere cultuurverschijnselen van onze eeuw, onder anderen op het gebied van zielkunde en opvoedkunde.

De nieuwe richting in de paedagogiek kenmerkt zich immers duidelijk door een zich afwenden van het star rationeële naar de ziel in haar diepere roerselen, van het kunstmatige naar het natuurlijke, in één woord van de school naar het leven.

Montessori is in dezen (hoe men voorts over haar oordeele uit principieel oogpunt) een teeken des tijds!

Wij zien echter af van de poging in de beschouwing van deze „cultuur-wending" volledig te zijn.

Tensl op het wijsgeer dezer ti

De ni irratione ook de paalt, en beide tij kunt ze religie h houdt e

In de tijd, die praagt mark wijsbeg

Laat t Wij n soort vo dacht zi natuur, zelfde w den, aan ware ke een ech kennis.

Ook L ste schv giese w schappel idealist in affan

Fech is in de wereld

Als h tering d noemden niet slec klaring, geestesle de mys Kucken kelijk v noemen.

Ook J romant christelij Wij v artikelen Kouink

Nu w in de gr bijzonde wijsbeg ons gem beginsel

Het is zeer ee karakter gen: in door de maar he inhou hoofdzwa ljk dien en gloed

Dat w uit een tesbewe en waar de and de an

Voor het wer schatten Zoo heb dan on het Boec het Oos tersche stemmin

Het li langwekl de bescl zins op lang me kennis i grondbey doen. E making, georte d als „de die al in staat

Wat ha op het i mensch gespecia opnieuw der theo van Ber wing va is. De vat in h baatzoch

Het f werkzaa

es. Maar voor
aanvaarden,
en petroon,
als anderen
og; een ieder
n patroon
liscerend
ten slotte
werksta-
den arbeider
moet leeren
vreeze, dan

lingen aldus

ing, mits
ent of als
kan geens

consciën-
nik te ma-
ig verkre-
delen zijn
len even-
matig zijn

d aanvaard
nog debat
het congres
uit de eerst
te, tot con-
het stakings-
eklaarde. De
te weglating
Brummel-
res ging met
het congres

g, mits in
ek instru-
contract
ontkend?)
erd bleef ge-

d congres er
in het voor-
rd gevraagd,
recht te ver-
higheid aan-
eest voor de
og met zich
Gods Woord
de staking
egt over het
n voorzienig-
is dagelijksch
lat elk recht
eit uit alles,
en" mensch,
cht niet kan
ut later nog
aet klem op,
n naam heb-
later nimmer
de lijn van
ren in latere
jofde samen-
doch iemand
aan gedacht.

eerste chris-
king op deze
de moet wor-
het contract
d, en in de
n een uitslot
past, als alle
vordt ook ge-
contract
K. D.

de nieuwe

ing maken op
ed na te gaan
n onze eeuw-
zielkunde en
ziek kenmerk
afwenden van
r diepere roer-
st natuurlijke,
het leven.
voorts over
t) een teeken

ing in de be-
g" volledig te

Tenslotte willen wij daarom alleen nog wijzen op het verband en de wisselwerking tusschen de wijsgeerige en de religieuze stroomingen van dezen tijd.

De nieuwe wijsbegeerte dankt haar mystiek en irrationeel karakter aan denzelfden tijdgeest, die ook de nieuwe ontwaakte behoefte aan religie bepaalt, en soms is de verwantschap tusschen die beide tijdverschijnselen zoo nauw, dat ge niet meer kunt zeggen waar de filosofie ophoudt en de religie begint, en omgekeerd, waar de religie ophoudt en de filosofie begint.

In de breedvoerige karakterisering van onzen tijd, die wij gaven in de inleiding op onze schoolpraatjes, hebben wij reeds enkele van de meest markante religieuze typen op het gebied der nieuwe wijsbegeerte gewezen.

Laat ons ze nog even voor onze aandacht roepen. Wij noemden Frans von Baader als een soort voorlooper der religieuze beweging. Baader dacht zich een rijk des geestes naast het rijk der natuur, beide één in God, en beheerscht door éénzelfde wet, zoodat ze ook beide kenbaar zijn voor den, aan God verwanten, menschenlijken geest. Alle ware kennis is daarom bij Baader — en ziehier een echt-christelijk principie! — in wezen Gods-kennis.

Ook Lotze, hoewel niet behoorend tot de nieuwste school, is een teken en type van de religieuze wijsbegeerte. Uitgaande van de streng wetenschappelijke natuurbeschouwing, eindigt hij in de idealistische beschouwing, dat alle dingen bestaan in afhankelijkheid van, en in harmonie met, God.

Fechner neemt eveneens aan, dat God aanwezig is in de wereld en dat door zijn immanentie de wereld geestelijk levend bestaat.

Als het meest sprekend voorbeeld van de kentering der wijsbegeerte in de richting der religie noemden wij Rudolf Eucken. Zijn filosofie is niet slechts geboren uit behoefte aan wereldverklaring, maar uit de begeerte naar een hooger geestesleven, en dit leven bestaat voor hem in de mystieke gemeenschap met God. Zelfs gaat Eucken zoover den Christus het Ur-bild (oorspronkelijk voorbeeld) van het waarachtig leven te noemen.

Ook bij verschillende andere wijsgeeren uit de romantische school vonden wij sterk sprekende christelijke tendenzen.

Wij verwijzen den lezer ter herinnering naar de artikelen: „Lichttijden" en „Niet ver van het Koninkrijk Gods".

Nu wij den ontwikkelingsgang der wijsbegeerte in de groote hoofdzakelijk gevolgd hebben en in het bijzonder het karakter en den geest der nieuwste wijsbegeerte hebben zoeken te verstaan, zal het ons gemakkelijker vallen deze beweging naar haar beginsel te beoordeelen.

Het is thans duidelijk, dat dit beginsel niet zoozeer een godsdienstig als wel een wijsgeerig karakter draagt, of laat ons het voorzigtiger zeggen: in de groote mystieke geestesstrooming, die door de menscheit stuwt, is niet het religieuze, maar het wijsgeerige, element overheerschend. De inhoud van de nieuwe stelsels is in de groote hoofdzakelijk filosofie. De religie doet hoofdzakelijk dienst, om aan de wijsbegeerte diepte, kleur en gloed, te geven.

Dat wij hiermee niet te veel zeggen, blijkt vooral uit een tweetal zeer karakteristiek moderne geestesbewegingen, die wij nog niet hebben genoemd, en waarop wij toch, om overtuigend te zijn, ook de aandacht moeten vestigen: de theosofie en de anthroposofie.

Voor een deel is de theosofie een vrucht van het wereldverkeer. Door den handel worden de „schatten" van oude en nieuwe cultuur omgeroerd. Zoo hebben de wonderen der techniek dienst gedaan om de wonderen der mystiek (speciaal van het Boeddhisme) naar Europa te importeeren. Maar het Oostersch artikel paste precies bij de Westersche mode, in dit geval de Westersche geestesstemming.

Het ligt buiten ons bestek van het hoogst belangwekkend stelsel der theosofie een gedetailleerde beschrijving te geven. Trouwens, wie enigszins op de „hoogte" van zijn tijd is, heeft reeds lang met dit bastaardkind van „Oost" en „West" kennis gemaakt. Het is ons thans alleen om het grondbeginsel en de structuur van het stelsel te doen. En dan valt het reeds bij eerste kennis-making, op, dat de theosofie veel meer wijsbegeerte dan religie is. Zij dient zich immers aan als „de wetenschap des levens en de levenskunst, die al de groote vragen van het zijn omvat, en in staat is alle problemen des levens op te lossen". Wat haar natuurbeschouwing betreft, stelt zij zich op het standpunt van het evolutionisme. Wat den mensch aangaat wordt deze ontwikkelingsgedachte gespecialiseerd in de leer der reïncarnatie (het opnieuw aannemen van een lichaam). De kenleer der theosofie vertoont overeenkomst met de school van Bergson; zij bestaat in de intuïtie, of schouwing van hetgeen voor de zintuigen onbereikbaar is. De theosofische moraal kan worden samengevat in het één beginsel: de „Selbstlosigkeit" (onbaatzuchtigheid).

Het feit, dat de theosofie een zeer innig en werkzaam verbond heeft gesloten met het occulte

tisme, en dat in de praktijk bij velen de theosofie geheel in occultistische manoeuvres opgaat, verandert niets aan de grondstructuur van het stelsel. Bijgeloovige ontzendingen kent ook de ware religie. De theosofie als zoodanig is een poging tot wereldverklaring, maar dan, in overeenstemming met het karakter der nieuwe wijsbegeerte in het algemeen, langs den weg der intuïtie.

Nog duidelijker spreekt de wijsgeerige grondtoon bij het allernieuwste fenomeen op het gebied der nieuwe religie: de anthroposofie¹⁾.

In tegenstelling met de rationalistische wijsbegeerte, die de kennis van het bovenzinlijke uitsluit, tracht Rudolf Steiner (geb. 1861), de vader van deze nieuwe leer, juist die „onkenbare", bovenzinlijke wereld tot het voornaamste voorwerp van het waarachtige kennen te maken. Daar de gewone zielekrachten tot het veroveren van die intieme wereld ontoereikend gebleken zijn, zoekt hij dit verlokkelijk land der mysteriën door de mobilisatie van extra-ordinaire, of super-normale, zielekrachten in den kring van zijn wereldbeschouwing te betrekken. Aanvankelijk scheen de theosofie hem de oplossing van de puzzle aan de hand te doen. Ook het occultisme en tenslotte zelfs het christendom schenen hem mogelijkheden tot tot ontdekking van het super-normale te ontsluiten. Maar aldaar maakte Steiner zich van alle officiële bewegingen en stelsels los en deed hij de spin na, die uit haar eigen binnenste het ragnijn dradenhuis weeft.

De ken-leer van Steiner vertoont gelijkenis met het mystiek model, en bestaat uit drie trappen of graden.

De eerste „Stufe" heet: Voorbereiding. De mensch begint, in den weg van meditatie, met de oefening van zijn geestelijke zintuigen. Hij moet leeren zich over de wereld te verhezen, en fracten hare verborgenheden te benaderen door waarneming met de ziel.

Daarna komt de Verlichting, dat is het beschouwen van de dingen met het orgaan der helderziendheid, dat in elke menschenziel aanwezig is, en in de filosofie intuïtie genoemd wordt.

Als vrucht van de opwekking der innerlijke zielsvermogens bereikt de mensch de hoogste trap, namelijk de Inwijding. De geestelijke wereld, die achter de zintuigelijk waarneembare wereld ligt, gaat voor hem open.

Op de bijzonderheden gaan wij niet in. De nieuwe wereld, die Steiner ontdekt, heeft niet veel meer waarde dan de fantasie van een somnambule; ja soms zou men geneigd zijn te denken aan de hallucinaties van een krankzinnige.

Voor ons doel is het genoeg, dat wij het karakteristiek element van Steiner's leer naar voren brengen.

Behalve het feit, dat de intuïtie (niet gemoedelijk, maar verstandelijk, bedoeld) de oude methode van logisch denken en experimenteel onderzoeken vervangt, is bij Steiner merkwaardig de verheerlijking, ja laat ons maar zeggen, de vergoddelijking, van den mensch. De naam van zijn stelsel is in dezen een getuigenis. In onderscheiding van de theosofie (saamgesteld uit theos = God en sofa = wijsheid), noemt Steiner zijn leer: anthroposofie (anthropos = mensch). Niet de Godskennis is bij hem bron van de wereld- en zelfkennis, maar, omgekeerd, van den mensch (in zijn zeven-deelig bestaan) uit wordt getracht het raadsel der wereld op te lossen. Ook in de religie heeft Steiner God niet noodig tot verlossing. Verlossing is bij hem verlichting en dit licht daalt niet van boven, maar breekt zich baan uit de afgrondelijke diepten van de eigen zielewereld.

•••

Het zou de moeite loonen ook binnen den kring van het kerkelijke christendom de geestesstemming en het geestesdenken (de theologie) te toetsen aan de nieuwe wijsbegeerte. Ook daar immers zien wij een accentverlegging, die overeenstemt met de verplaatsing van den nadruk, die de nieuwe wijsbegeerte kenmerkt. Een antirationalistische strooming doet haar stille werking in de ondergrondse sieren van het christendom. Neen, niet alleen in het onderbewuste, maar ook in het kennen en belijden van de waarheid. Wat is de ethische richting in haar eigenaardigheid anders dan een verplaatsing van het zwaartepunt naar het leven, en wel zoodanig, dat het leven kenbron wordt van de waarheid? Ook op het irrationeële, het mystieke, van de waarheid, dat voor geen formuleering vatbaar is, wordt door de Ethischen de nadruk gelegd!

Ja, heel de christelijke theologie, zoover zij niet gereformeerd is, maakte duidelijk een zwenking in de irrationeële richting.

Rudolf Otto behandelt in zijn (terecht beroemd) boek: „Das Heilige" het thema: „Het irrationeële in de idee van het goddelijke, en zijn verhouding tot het rationeële".

Karl Barth, de schrijver van het veel gelezen en geprezen boek „Der Römerbrief", zoekt ook in de onkenbaarheid Gods het wezenlijk element van de theologie. Het geloof is voor hem „de onuit-

1) Voor een duidelijke beschrijving en principiële beoordeeling verwijs ik naar Hofer, III, 329 o.v.

gesproken erkenning van de paradox en irrationaliteit, het „nochtans" tegenover alle begrip, ervaring, feitelijke toestanden en gegevene verhoudingen".

Naar haar aard en beginsel is de gereformeerde theologie voor den invloed van een wijsgeerige tijdstrooming onaantastbaar. Haar vast fundament ligt in het Woord Gods, vertolkt door een confessie, die eeuwenlang den aanval van de machtigste geestesbruisingen doorstond.

Toch gelooven wij niet aan de eere van de gereformeerden tekort te doen, wanneer wij in de beweging der z.g. jongeren (die ook mede invloed oefende op het ontstaan van „De Reformatie") een reactie zien op het intellectualisme en rationalisme (dogmatisme), dat onwillekeurig, na een tijdperk van geestelijken bloei, zijn werking begint te doen.

Ook de gereformeerde ontkomt niet aan den invloed van de geestesstroomingen van zijn tijd, en het is zijn roeping, zoowel afwerend als opbouwend, zich van dezen invloed rekenschap te geven.

Deze roeping sluit dus ook het wijsgeerig onderzoek van deze tijdstroomingen in!

B. W.

*) Zie de zuivere en duidelijke karakteriek van Barth's theologie in de „Stemmen des Tijds". Maart 1924, door prof. W. J. Aalders.

LITERATUUR EN KUNST.

Paschen.

„Wie zal den steen voor ons afwentelen?"

Oudergewoonte laten we ook thans weer de stof, waarover momenteel in deze rubriek wordt gehandeld, rusten, teneinde te luisteren naar den zang der feestklokken, die het groote feit der verrijzenis verkonden.

Zooals de klokken in Vlaanderen alle tegelijk spreken gaan op den vooravond van den Paaschdag en in luide jubel vertellen de glorie van Christus' triomf over den dood, zoo hooren wij ook overal in de letterkunde Paaschzangen ruischen, in een geveugeld crescendo zich opheffend uit de donkerheid van den Goeden-Vrijdag.

We vinden die Paaschzangen in de oudste literatuur van yrome monniken en devote zusters, we hooren ze ook in de nieuwere letterkunde — één en hetzelfde lied, schoon in velerlei intonatie: een hymne der overwinning en een lofzang tot Gods eer.

We willen thans naar die Paaschklinken luisteren, nu God ons de viering van het Paascheest weer schenkt. En dan kiezen we ditmaal een gedicht uit de nieuwere letterkunde, dat een onzer bekende dichters eenige jaren geleden plaatste in het tijdschrift „Van onzen tijd". Ik bedoel het gedicht „Paschen" van Albertine Steenhoff-Smulders, dezelfde, die als prozaschrijfster zeer goede historische romans heeft gegeven.

In den stijl der moderne literaire kunst doet de dichteres u in haar stof inleven, door onmiddellijk u te verplaatsen naar een punt, vanwaar ge haar blik volgen kunt. En dan ziet gij op den vroegen Paaschmorgen de vrouwen gaan naar het graf, de bezwaarde discipolinnen, nog diep onder den indruk van het fel-snydend gebeuren der laatste dagen, gebogen onder haar verdriet over den smartelijken dood van den geliefden Meester, over de vernietiging van haar hooge en blijde verwachting:

Ze gaan, nog hangt in haar ooren
't gejoel en het felle gedruisch;
en of ze het: „Kruisigt Hem!" hooren
weêrom voor Pilatus' huis,
zoo duiken ze in haar mantel
en spreken zacht voor zich heen.
Maar de weg, ligt stil en eenzaam
en de vrouwen gaan daar alleen.
Zoo stil is de jonge morgen,
zoo koel en blank en licht!

In de verte ligt de kruisheuvel, verlaten en doodsch nu, maar voor haar geestesoog zien ze weer alles, wat daar is gebeurd; en ginds, overstraald van vrede in het gloeiende morgenlicht, sluimert de stad, maar in haar ooren schrijnt nog het gekrijsch, dat de woelige straten vervulde. Het leeft alles weer in ze op in smartelijke herinnering:

Haar oogen branden van tranen:
Ginds staan nog, hoog opgericht,
op den dorren heuvel der schande
drie kruisen; daar stierf Hij
de Rabbini, de Verwachter van Isrel.
En de stad ligt rustig en blij!

De Verwachter van Isrel!

Wat blijde bewondering had haar ziel vervuld, als ze getuigen waren van Zijn wondermacht, van Zijn groote daden. Zulk een macht had alleen de van God gezondene! En ze gedachten het, hoe Hij hun geliefde Meester was geweest.

Hij, die de duizenden spijsde,
die hun kinders tot zich riep,
die het dochterke wekte ten leven
en stil-lachende zei, dat het sliep;